

УДК63:631.4:061.62:63:001.89(477 «1918/1927»)

Тетяна Грищенко

АГРОҐРУНТОЗНАВЧІ ДОСЯГНЕННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ВЧЕНОГО (НАУКОВОГО) КОМІТЕТУ УКРАЇНИ (1918–1927 РР.)

Узагальнено та проаналізовано ідейно-концептуальні засади та організаційні принципи проведення Сільськогосподарським вченим (науковим) комітетом України агроґрунтознавчих досліджень упродовж 1918–1927 рр. Розкрито місце цієї наукової інституції у розвитку вітчизняного агроґрунтознавства. Головна увага акцентується на вагомих здобутках установи у цьому напрямі. Зазначено про доробок учених-ґрунтознавців у розвиток українського ґрунтознавства. Висвітлені питання репрезентація творчих напрацювань Сільськогосподарського вченого (наукового) комітету України для широкого загалу та участь у провідних вітчизняних та закордонних фахових зібраннях.

Ключові слова: агроґрунтознавство, Сільськогосподарський вчений (науковий) комітет України, Г. Махов, Бюро фабрикантів добрив, Інститут експериментального ґрунтознавства.

У період реформування земельних відносин однією з найважливіших проблем є економічне використання і відтворення природних ресурсів. Зміни економічного механізму господарювання, перехід до економіки ринкового типу і докорінна перебудова соціально-економічної структури суспільства торкаються управління земельними ресурсами й організації раціонального їх використання, землевпорядкування і земельного кадастру.

Питання агроґрунтознавства у першій третині минулого століття ставали об'єктом досліджень багатьох українських учених. У серії наукових праць члена-кореспондента НААН В. Вергунова значну увагу приділено вивченню історії українського ґрунтознавства [1–3]. Автор на основі наявного масиву джерел, архівних документів і критичного осмислення наукової літератури висвітлив становлення й розвиток галузевих профільних установ і закладів України, що спеціалізувалися на питаннях ґрунтознавства. Окреме місце у його творчому доробку відведено біографіям учених-ґрунтознавців, в яких дослідник дає оцінку їхнім науковим здобуткам у цій галузі знань, розкриває роль накопиченого досвіду при формуванні основних напрямів досліджень у вітчизняному ґрунтознавстві. Серед них слід виділити: В. Вернадського, Г. Махова, О. Набоків, М. Флоровата ін. [4–7], чия доля певний час була пов'язана з Сільськогосподарським науковим комітетом України. Науковий інтерес при вивченні агроґрунтознавчої складової СГНКУ становлять історичні розвідки О. Пашківської, в яких дослідниця розкриває стан розвитку галузі у першій половині ХХ ст. [8–10]. Значну увагу Комітет приділяв науковому картографуванню ґрунтів України, про що опосередковано зауважено у науковій статті проф. О. Курка [11]. Варто зауважити, що фундаментальною джерельною базою нашого дослідження також слугував збірник архівних документів і матеріалів «Агрономічне ґрунтознавство в Україні (1918–1930 рр.)» [12]. Провівши історіографічне дослідження, можемо стверджувати, що питання агроґрунтознавства та місце у цьому Сільськогосподарського вченого (наукового) комітету України у 1918–1927 рр. знайшло достойне висвітлення у наукових працях вітчизняних учених.

Метою дослідження є проведення історико-наукового аналізу науково-дослідної діяльності Сільськогосподарського вченого комітету України у галузі агроґрунтознавства, систематизація напрацювань членів Секції ґрунтознавства та визначення доробку провідних фахівців.

Теоретико-методологічні засади історичної розвідки ґрунтуються на загальнонаукових принципах історичного пізнання: історизмі, об'єктивності, системності, комплексності, науковості, багатофакторності та всебічності. Для цього використані загальнонаукові (аналіз, синтез, класифікація), міждисциплінарні (структурно-системний підхід) та власно історичні (проблемно-хронологічний, порівняльно-історичний, персоніфікації) методи. У процесі проведення дослідження також використані методи термінологічного, джерелознавчого та архівознавчого аналізу.

Фактичний відлік існування українського наукового агроґрунтознавства у сучасному його розумінні розпочався із заснування 1 листопада 1918 р. у Києві Сільськогосподарського вченого комітету України (далі – СГВКУ) [13, арк. 2102] під проводом академіка В. Вернадського (1863–1945 рр.) [13, арк. 216]. Серед наукового доробку керманіча була низка фундаментальних праць з питань ґрунтознавства [14]. Історичними розвідками В. Вергунова доведено, що академік В. Вернадський є автором першої карти на морфологічно-генетичній основі окремого повіту (району) України та співавтором такої самої карти для окремої губернії (області) [4].

Як свідчать архівні документи Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України, відповідно до наказу № 29 від 30 грудня 1918 р. народного міністра земельних

справ М. Шаповала (1882–1932 рр.), від 1 січня 1919 р. поряд з іншими структурними підрозділами СГВКУ створено Бюро ґрунтознавства. Його очолив приват-доцент М. Флоров (1886–1948 рр.) – відомий дослідник українських ґрунтів (особливо Київщини), учень професора О. Набоків, один із організаторів вітчизняної сільськогосподарської дослідної справи [13, арк. 303–304]. У цьому документі зауважується, що замість В. Вернадського СГВКУ очолив його соратник та не менш відомий фахівець і дослідник ґрунтів України академік П. Тутковський (1858–1930). На цей час припадає видання першого підручника для середніх і нижчих сільськогосподарських шкіл та агрокурсів державною мовою «Курс хліборобства» частина I «Ґрунтознавство» (1918) [15]. Його автором був видатний вітчизняний учений-аграрій, член СГВКУ – А. Терниченко (1882–1927).

25 лютого 1919 р. функції Бюро ґрунтознавства були розширені і його реорганізували у відділ ґрунтознавства та геології [16, арк. 12–14]. Однак у «Статуті» комітету за 1919 р. замість відділу була створена Секція ґрунтознавства. Коло основних функцій та завдань на початковому етапі визначалося наступним чином: 1) дослідження процесів ґрунтоутворення, статички й динаміки ґрунтів, їхньої хімізми та геологія післятретинних утворень; 2) картографування ґрунтів; 3) польові дослідження ґрунтів дослідних станцій; 4) вегетаційні дослідження з вивчення агрономічних властивостей ґрунтових профілів; 5) вивчення фракційного складу ґрунтів [16, арк. 9–11]. До першого складу цього структурного підрозділу в 1919 р., крім М. Флорова, входили спеціалісти: Г. Васильєв, Ю. Зорохович, М. Ізмайлова, Ф. Левченко та А. Шокурова. Незважаючи на досить скрутний соціально-політичний стан в країні, вже за цей рік фахівцям вдалося провести експедиційні дослідження ґрунтів восьми дослідних станцій та опрацювати отримані результати. Крім того, у процесі цієї роботи одержано дані про післятретинні поклади і проведено вегетаційні дослідження щодо наявності поживних речовин у головних типах ґрунтів України. За проханням Української академії наук були проведені системні комплексні дослідження ґрунтів Китаєво-Голосіївської дачі. Стосовно картографування, то готувалася 10-верстова карта ґрунтів України. Разом із професором О. Набоків проводилися роботи над складанням схематичної карти ґрунтів України. Цьогоріч світ побачила наукова праця Г. Махова «Нарис ґрунтів України» [17], виданий державною мовою. За свідченнями В. Вергунова, у бібліотечних фондах України не зберігся жоден примірник цього унікального видання [18].

У наступному 1920 р. чисельність працівників секції ґрунтознавства СГВКУ під проводом М. Флорова збільшилася до восьми. Від 1 березня 1920 р. на постійну роботу до підрозділу інший учень професора О. Набоків, видатний учений-ґрунтознавець – Г. Махов (1886–1952), який очолив Секцію ґрунтознавства СГНКУ після виїзду в еміграцію М. Флорова з 19 березня 1920 р.

Окремо слід зазначити, що з 23 вересня 1920 р. при Секції ґрунтознавства створено спеціальне бюро фабрикантів угноєння, яке очолив відомий організатор науково-освітнього процесу для потреб українського сільського господарства В. Доманицький (1893–1962) [19, арк. 48–57]. Цей підрозділ зосереджував свою увагу на активному пошуку нових засобів штучного угноєння.

Зауважимо, що станом на 1921 р. основним завданням секції ґрунтознавства було дослідження ґрунтів дослідних станцій. До цієї роботи ще додавалося обстеження ґрунтів Таврії та узагальнення вже одержаних результатів розвідок на Волині [20].

У 1922 р. кількість працівників секції ґрунтознавства зменшується до п'яти [21, арк. 135]. На долю цієї досить невеликої чисельності спеціалістів припав увесь тягар значної науково-дослідної роботи і перших важливих здобутків українських ґрунтознавців з питань ґрунтового районування та картографування ґрунтів України [21, арк. 137–138]. Останнє завдання було пріоритетним серед інших поставлених Наркомземом УСРР перед СГНКУ. Серед вагомих тогорічних досягнень секції ґрунтознавства стало заснування першої вітчизняної галузевої наукової інституції – Інституту експериментального ґрунтознавства при СГНКУ, що здійснював методичне координування дослідних робіт з обстеження ґрунтів України. Його засновником та директором став професор Г. Махов. Інститут розташовувався у м. Києві, вул. Енгельса, 11. Він функціонував до часу переїзду СГНКУ до Харкова у 1924 р.

Крім 25-верстової карти ґрунтів, у 1923 р. секцією ґрунтознавства були видані у такому ж масштабі гіпсометрична карта України та карта четвертинних геологічних покладів України [19, арк. 16–27], що фактично заклали теоретичні основи робіт із природної районізації країни. З цією метою СГНКУ у своїй структурі створює спеціальний Комітет районізації України. Його секретарем став Г. Махов. Під керівництвом ученого створено спеціальну карту природно-історичних районів України. Вона поділила республіку на 25 фізико-географічних районів [22].

Реорганізаційні зміни в СГНКУ у 1924 р. суттєво вплинули на науково-дослідну діяльність Секції ґрунтознавства. Незважаючи на переїздом м. Харкова, координація всіх агроґрунтознавчих робіт в Україні по лінії Наркомзему певний час залишалася у віданні Секції ґрунтознавства на чолі з Г. Маховим [18]. Слід зазначити, що після переїзду до Харкова Г. Махов сприяв розгортанню

діяльності кафедри ґрунтознавства при Харківському інституті сільського господарства та лісівництва імені Х. Раковського, створеної рішенням Головпрофосвіти спочатку. До її першого керівного складу увійшли Г. Махов, Д. Віленський, Ф. Левченко. Упродовж 15 березня – 28 жовтня 1924 р. Г. Махов очолював кафедру ґрунтознавства за сумісництвом, а потім до 1926 р. включно обіймав посаду професора [23].

Станом на 1924 р. науково-дослідна діяльність Секції ґрунтознавства, незважаючи на організаційні проблеми, пов'язані з переїздом, розширила спектр проблематики своїх розвідок. Розпочалися системні дослідження ґрунтів сільськогосподарських шкіл, радгоспів і колгоспів республіки [24], активніше почали вивчати агрохімічні властивості ґрунтів. Крім Г. Махова, у складі Секції ґрунтознавства фактично офіційно працювали ще два науковці – В. Крокос та О. Левенгаупт. Упродовж 1923–1924 рр. обстежено 50 різних пунктів України (15 тис. десятин), зроблено 1 тис. аналізів щодо визначення гумусу і 100– механічного складу. Під керівництвом Г. Махова створено 60-верстову карту України. Вона що увійшла до загальної карти ґрунтів Європейської частини СРСР, яку склав Московський комітет ґрунтознавства.

У 1925 р. секція ґрунтознавства змінює свою назву. До неї досить логічно додається ще один напрям – геоботаніка. Продовжуючи координувати агроґрунтознавчі роботи, цей структурний підрозділ дослідив ґрунти п'яти дослідних станцій і систематизував біля 1 500 зразків ґрунтів та 150 їх монолітів. Упродовж польового періоду фактично завершено обстеження ґрунтів 27 дослідних станцій України. Розпочалися комплексні дослідження природно-історичного районування Донбасу, результатом яких стала низка теоретичних відкриттів: 1) знайдено вертикальні ґрунтово-кліматичні зони Донбасу; 2) відшукано лес, якого, на думку всіх авторитетних геологів, ніби не існувало на Донбасі; 3) виявлено лісостеповий характер деяких районів Донбасу [25]. У цей період для вищих навчальних закладів видано підручник Г. Махова «ґрунтознавство: з 60-ти верстною картою України» (1925 р.) [26].

Варто зауважити, що у 1925 р. розпочалося вивчення ґрунтів Нижньодніпровських пісків і ґрунтів для потреб тютюнової культури. При складанні нових ґрунтових карт вони доповнювалися відомостями про геоботанічні та агрохімічні показники. Її загальні підсумки за результатами польових обстежень 1926 р. були підведені Г. Маховим 21 лютого 1927 р. на засіданні спеціальної комісії СГНКУ [27].

Від 29 січня 1926 р. головою СГНКУ став видатний організатор сільськогосподарської дослідної справи та галузевої освіти в Україні, вчений-ґрунтознавець О. Соколовський (1884–1959 рр.). Під його керівництвом комітет і його підрозділи, у тому числі і секція ґрунтознавства на чолі з Г. Маховим, дедалі все більш спрямовували свою діяльність на потреби радянського колективного ведення господарства, що активно набирив оберти у той час. Відтак, проводилися комплексні дослідницькі розвідки щодо районування території українських земель з метою їх спеціалізації.

Наукова спільнота високо оцінювала напрацювання вітчизняних учених-ґрунтознавців, їхній авторитет неухильно зростав у питаннях теорії та практики науки ґрунтознавства. Згідно з рішенням Президії від 31 серпня 1926р., дійсними членами СГНКУ стали видатні вчені зі світовим ім'ям – В. Вернадський, К. Гедройц, К. Глінка та П. Тутковський [28]. Усі вони зробили вагомий внесок у вивченні ґрунтів різних районів України.

Принагідно зазначимо, що від 1926 р. секція ґрунтознавства розпочала розробляти фундаментальну серію видань «Матеріали до вивчення ґрунтів України». Всього світ побачили десять томів. Крім того, продовжувалися камеральні, а також узгоджувальні роботи щодо створення 3-верстових карт ґрунтів. Спочатку вони були виконані щодо Донецького та Подільського регіонів. Також вперше розпочалися комплексні експедиційні дослідження степових подів (блюдці) півдня, а також солонців і солончаків. Продовжувала удосконалюватися класифікація ґрунтів та їх бонітування (сільськогосподарська оцінка) для потреб нового земельного кадастру. Всі ці результати увійшли до підготовленого Г. Маховим «Визначник ґрунтів України» [29]. Упродовж 1926 р. робота Секції ґрунтознавства СГНКУ зосереджувалася на широкомасштабних дослідженнях, що проводилися в державі у межах так званих колективних дослідів з мінеральними добривами [30].

Слід зазначити, що внаслідок розгортання дослідницьких розвідок з обстеження та картографування ґрунтів України значно розширився склад працівників секції ґрунтознавства. Станом на 1 червня 1927 р. в ній налічувалося вже 14 осіб [25, арк. 10].

«Школу» секції ґрунтознавства СГНКУ під керівництвом професора Г. Махова пройшли багато згодом відомих вітчизняних та закордонних учених, серед них: К. Божко, Н. Вернардер, Г. Гринь, В. Кавалерідзе, О. Кантаренко, А. Левенгаупт, Т. Таранець, О. Чифранов та ін. [18].

Творчі досягнення секції ґрунтознавства СГНКУ широко репрезентували на різноманітних фахових заходах. Вони були відзначені Насамперед, слід зазначити про проведену підрозділом першу в історії держави Всеукраїнську нараду (з'їзд) ґрунтознавців у Києві 15–21 квітня 1923 р. [31],

на якій презентували першу карту ґрунтів України у 25-верстовому масштабі та попередній план роботи зі створення її десятиверстного аналогу [32]. Наступні здобутки секція ґрунтознавства СГНКУ представила на огляд громадськості на Першій Всесоюзній сільськогосподарській та кустарно-промисловій виставці у Москві уже наприкінці літа – восени 1923 р. Наступного року професори Г. Махов та В. Крокос виступили із доповідями на IV Міжнародній конференції ґрунтознавства у Римі (Італія) [33]. На Всесоюзних з'їздах ґрунтознавців у Москві (1926 р.) та Ленінграді (1927 р.) відзначалися досягнення секції ґрунтознавства щодо складання карти ґрунтів України, встановлення вертикальної зональності ґрунтів Донецького кряжу, детального досліджування поверхових покладів, поглибленого лабораторного вивчення ґрунтів, які, крім науково інтересу, надають і правильну основу для організації низки практичних заходів у масштабі УСРР. Зауважимо, що VI Всесоюзний з'їзд ґрунтознавців, скликаний в 1927 р. у м. Ленінграді, визнав «... бажаним виступ українських ґрунтознавців на Конгресі у Вашингтон з доповіддю про результати картографічних робіт і про обстеження ґрунтів 33 дослідних станцій України» [34]. На превеликий жаль, керівникові всіх цих перемог українського агроґрунтознавства Г. Махову до Вашингтона поїхати так і не вдалося [18]. Хоча, моноліти основних типів ґрунтів України, відібрані ним разом Д. Віленським, за оригінальною методикою прикрасили демонстраційну експозицію цього зібрання.

Одним із дієвих засобів репрезентації агроґрунтознавчих здобутків стало створення в 1923 р. Музею ґрунтознавства, що функціонував при Українській академії наук в Києві за адресою вул. Революції, 8 [35]. Зразки ґрунтів України, зібрані професором Г. Маховим, презентувалися у спеціально збудованій великій вітрині на 80 монолітів у Всеукраїнському сільськогосподарському музеї у Харкові за адресою: вул. Ф. Енгельса, 10, створеному у січні 1924 р. Як свідчить план діяльності СГНКУ на 1924 р., то в структурі секції ґрунтознавства передбачалося створення окремого Центрального музею ґрунтів України [36].

Незважаючи на видатні агроґрунтознавчі досягнення, передусім, у всесоюзному вимірі, секцію ґрунтознавства разом із СГНКУ 1 листопада 1927 р. ліквідовують. Офіційною версією був підхід щодо пошуку нових форм загальної системи організації сільськогосподарської науки. У документах щодо знищення наукового осередку, з-поміж багатьох недоліків та прорахунків, зазначається про вагомий здобуток секції ґрунтознавства. Так, вказувалося, що вона «... провела велику роботу, звівши наслідки попередніх досліджень ґрунтів України, провівши ряд нових експедиційних досліджень та давши 25-верстову карту ґрунтів України, якої немає ще жодна частина СРСР. На підставі виконання дослідження ґрунтів досвідних станцій, що його провела секція, проведено районування досвідної сільськогосподарської справи на Україні» [37].

Замість СГНКУ з 16 вересня 1927 р. координацію науково-дослідних робіт для потреб сільського господарства України здійснювала спеціально створена наказом НКЗС УСРР Науково-консультаційна рада. До її складу увійшли Г. Махов, О. Соколовський, та П. Тутковський, які відповідали за напрям «ґрунтознавство» [19, арк. 1–2]. Ще в межах попередніх постанов і розпоряджень 1927 р. щодо реорганізації СГНКУ дедалі частіше порушувалося питання про створення спеціального Інституту ґрунтознавства на основі секції ґрунтознавства. До його заснування розглядалася пропозиція заснування в межах Науково-консультаційної ради НКЗС УСРР спеціального Бюро ґрунтознавства як координатора всіх агроґрунтознавчих робіт у республіці зі штатом 4 працівники [19, арк. 14]. Однак ця пропозиція не втілилася у життя. Секція ґрунтознавства СГНКУ на чолі з Г. Маховим була приєднана окремим відділом до створеної в 1928 р. Центральної агрохімічної лабораторії у Києві, керівництво якою здійснював О. Душечкін (1874–1956). Починаючи від 1 травня 1928 р., ця інституція стала координуючим органом подальшого розвитку агроґрунтознавства в Україні.

Підсумовуючи, принагідно зауважимо, що провідною координуючою науковою установою упродовж 1918–1927 рр. з питань розвитку агроґрунтознавства був Сільськогосподарський вчений (науковий) комітет України. У своїй секції ґрунтознавства він зосередив провідних галузевих науковців: О. Набоків, Н. Флорова, Г. Махова й ін., які саме і стояли у витоків «українського ґрунтознавства», про яке Г. Махов зазначав: «Не лише територіальне розміщення України як Республіки, але і низка інших досить суттєвих причин дає нам підстави говорити про «Українське ґрунтознавство», як про окреме, дещо своєрідне за методикою та ідеями, відгалуження цієї дисципліни. Ще у дореволюційний період українське ґрунтознавство отримало назву «південна школа», а «українська методика» слугувала однією з найцікавіших та дискусійних тем останніх Всесоюзних з'їздів у Москві та Ленінграді у 1926–27 рр.» [38, с. 111].

Таким чином, завдяки системній науково-дослідній діяльності секції ґрунтознавства СГНКУ та її провідним фахівцям були закладені теоретично-практичні та методологічні засади подальших здобутків агроґрунтознавства. За своїм практичним значенням та фундаментальністю цей напрям досліджень був найбільш затребуваним серед інших галузей аграрної науки і у подальшому здобув достойний розвиток та численні здобутки.

Список використаних джерел

1. Вергунов В. А. Інститутизація вітчизняного ґрунтознавства: іст. аспект / В. А. Вергунов // Сучасний стан ґрунтового покриву України та шляхи забезпечення його сталого розвитку на початку 21-го століття: тези доп. Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 50-річчю з дня створення Ін-ту ґрунтознавства та агрохімії ім. О. Н. Соколовського / УААН, Нац. наук. центр «Ін-т ґрунтознавства та агрохімії ім. О. Н. Соколовського». – Х., 2006. – С. 4–7.
2. Вергунов В. А. Історія ґрунтознавства в Україні: проблеми і методологія шляхів вирішення / В. А. Вергунов // Вісн. Харк. нац. аграр. ун-ту ім. В. В. Докучаєва. Сер. «ґрунтознавство, агрохімія, землеробство, лісове госп-во»: [зб. наук. пр.]. – Х., 2006. – № 7. – С. 20–37.
3. Вергунов В. А. Українське ґрунтознавство: історія становлення та розвитку у наукових школах, інститутизації і періодизації / В. А. Вергунов // Історія укр. науки на межі тисячоліть: зб. наук. пр. / Дніпропетр. нац. ун-т, ДНСГБ УААН, Від-ня історії та методології освіти, науки і техніки АН Вищої шк. України, Коміс. з історії науки і техніки Наук. т-ва ім. Т. Г. Шевченка. – К., 2006. – Вип. 24. – С. 46–79.
4. Вергунов В. А. Академік В. І. Вернадський – один із фундаторів наукового ґрунтознавства та сільськогосподарської дослідної справи в Україні / В. А. Вергунов // Історія укр. науки на межі тисячоліть: зб. наук. пр. / Дніпропетр. нац. ун-т, ДНСГБ УААН, Від-ня історії та методології освіти, науки і техніки АН Вищої шк. України, Ком. з історії науки і техніки Наук. т-ва ім. Т. Г. Шевченка. – К., 2006. – Вип. 26. – С. 25–52.
5. Вергунов В. А. Махов (Махів) Григорій Григорович (1886–1952) – засновник українського ґрунтознавства / В. А. Вергунов // Г. Вальтер та Ю. Клепов і Г. Махов – забуті сторінки вітчизняної науки / УААН, ДНСГБ, «Нікіт. ботан. сад – нац. наук. центр»; уклад. В. А. Вергунов, В. І. Мельник; під заг. ред. В. М. Єжова; наук. ред. В. А. Вергунов. – Сімферополь: Таврида, 2006. – С. 134–139. – (Іст.-бібліогр. сер. «Аграр. наука України в особах, документах, бібліографії»; кн. 13).
6. Вергунов В. А. Професор Набоких О. Г. (1874–1920) – фундатор української школи генетичного ґрунтознавства / В. А. Вергунов // Професор Набоких Олександр Гнатович (1874–1920): біобібліогр. покажч. наук. пр. за 1896–1917 роки / ННСГБ НААН; уклад. і наук. ред. В. А. Вергунов. – Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2013. – С. 4–8. – (Сер. «Біобібліографія вчених-аграріїв України»; кн. 52).
7. Вергунов В. А. Професор М. П. Флоров (1886–1948) як один із фундаторів українського ґрунтознавства та піонерів морфолого-генетичного вчення / В. А. Вергунов // Гілея: наук. вісн. Іст. науки. Філол. науки. Політ. науки: зб. наук. пр. / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова, Укр. акад. наук. – К., 2014. – Вип. 84 (№ 5). – С. 145–149.
8. Пашківська О. А. Секція ґрунтознавства СГНКУ (1918–1927 рр.): становлення та діяльність / О. А. Пашківська // Історичні записки: зб. наук. праць; гол. ред. В. П. Михайлюк. – Луганськ, 2008. – Вип. 17. – С. 167–178.
9. Пашківська О. А. Історія створення першої карти ґрунтів України / О. А. Пашківська // Національна сільськогосподарська бібліографія як складова програми інформатизації аграрної галузі України: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. – К.: 2009. – С. 171–177.
10. Пашківська О. А. Становлення та розвиток агроґрунтознавства в 20-х роках ХХ ст.: історичний аналіз / О. А. Пашківська // Часопис української історії. – К. – 2015. – Вип. 31. – С. 102–107.
11. Курок О. Наукове картографування ґрунтів України у першій половині ХХ століття / О. Курок // Наукові записки з української історії: зб. наук. праць. – 2012. – Вип. 28. – С. 361–366.
12. Агрономічне ґрунтознавство в Україні (1918–1930 рр.): зб. док. і матеріалів / УААН, ДНСГБ; уклад. В. А. Вергунов, О. А. Пашківська; за ред. В. А. Вергунова. – К., 2008. – 222 с. – (Іст.-бібліогр. сер. «Аграр. наука України в особах, документах, бібліографії»; кн. 23).
13. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі – ЦДАВО України), ф. 1061, оп. 1, спр. 32, арк. 202–304.
14. Грищенко Т. Р. Академік В. Вернадський (1863–1945) – перший голова Сільськогосподарського вченого комітету України / Т. Р. Грищенко; Нац. педагог. ун-т ім. М. П. Драгоманова, УАН // Гілея: наук. вісн. – К., 2013. – № 76 (№ 9). – С. 57–59.
15. Терниченко А. Курс хліборобства [підруч. для серед. і нижчих с.-г. шкіл і агрокурсів] / А. Терниченко. – К.: Т-во «Український агроном». – 1918. – Ч. 1. ґрунтознавство. – 109 с.
16. ЦДАВО України, ф. 1230, оп. 1, спр. 2, арк. 9–14.
17. Коротке справоздання про діяльність Сільсько-Господарського Вченого Комітету України за 1919 р. // Труды Сільсько-Господарського Вченого Комітету України. – 1920. – т. 1. – С. 3–16.
18. Вергунов В. А. Антологія українського агроґрунтознавства 1918–1930 років: історико-архівний аналіз / В. А. Вергунов // Агрономічне ґрунтознавство в Україні (1918–1930 рр.): зб. док. і матеріалів / УААН, ДНСГБ; уклад. В. А. Вергунов, О. А. Пашківська; за ред. В. А. Вергунова; наук. ред. В. А. Вергунов. – К., 2008. – (Іст.-бібліогр. сер. «Аграрна наука України в особах, документах, бібліографії»; кн. 23) – С. 4–16.
19. ЦДАВО України, ф. 1230, оп. 1, спр. 1, арк. 16–27, 48–57.
20. ЦДАВО України, ф. 27, оп. 7, спр. 308, арк. 4–7.
21. ЦДАВО України, ф. 1, оп. 1, спр. 129, арк. 135–138.
22. Махів Г. Секція ґрунтознавства СГНКУ / Г. Махів // Вісник сільськогосподарської науки. – 1923. – Ч. 8–12. – С. 295.
23. Професор Махов (Махів) Григорій Григорович (1886–1952): Біобібліографіч. покажч. наук. праць за 1914–1994 / [уклад. Вергунов В. А.]. – К., 2005. – 110 с. – (Серія: Біобібліографія вчених-аграріїв; кн. 10).
24. ЦДАВО України, ф. Р-337, оп. 1, т. 1, спр. 1363, арк. 2–5.
25. ЦДАВО України, ф. 166, оп. 7, спр. 253, арк. 56–69.
26. Махів Г. ґрунтознавство: з 60 верстною картою України / Г. Махів. – Х.: Держ. видав. України, 1925. – 160 с.
27. ЦДАВО України, ф. 1230, оп. 1, спр. 11, арк. 138–140.
28. ЦДАВО України, ф. 27, оп. 10, спр. 460, арк. 59.
29. План работ С-Х Научного Комитета НКЗ // План мероприятий по сельскому хозяйству Украины на 1925–1926 год. – 1926. – С. 166–167.
30. Почвенные обследование участков с.-х. опытных учреждений и участков коллективных опытов // План мероприятий по сельскому хозяйству Украины на 1925–1926 год. – 1926. – С. 169.
31. Перша нарада українських ґрунтознавців у Києві // Вісник сільськогосподарської науки. – 1922. – № 3. – С. 128–130.
32. Грищенко Т. Р. Перша Всеукраїнська нарада ґрунтознавців / Т. Р. Грищенко // «Інноваційні технології та інтенсифікація розвитку національного

виробництва»: матеріали III Міжнар. наук.-практич. конф. (м. Тернопіль, 20–21 жовтня 2016 р.) / Тернопільська державна сільськогосподарська дослідна станція ІКСГП НААН – Тернопіль, 2016. – С. 22–24. 33. Коротке справоздання про діяльність Сільсько-Господарського Наукового Комітету України // Вісник сільськогосподарської науки. – 1924. – Ч. 7–9. – С. 1–31. 34. ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 9110, арк. 87. 35. ЦДАВО України, ф. 337, оп. 1, т. 3, спр. 5615, арк. 161–166. 36. Короткий план діяльності Сільськогосподарського наукового комітету в 1924 році // Вісник сільськогосподарської науки. – 1924. – Т. 3. – № 1–4. – С. 26–39. 37. ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 1270, арк. 61–73. 38. Махов Г. Почвы Украины (очерк современного развития и состояния почвоведения на Украине и его ближайшие задачи) / Г. Махов // Естественные производительные силы УССР (сборник очерков). Материалы к построению пятилетнего и генерального плана. Вып. V: Труды Госплана УССР. – Х.: Изд. Укр. Госплана, 1928. – С. 111–137.

Татьяна Грищенко

**АГРОПОЧВОВЕДЧЕСКИЕ ДОСТИЖЕНИЯ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННОГО
УЧЕНОГО (НАУЧНОГО) КОМИТЕТА УКРАИНЫ (1918–1927 ГГ.)**

Обобщены и проанализированы идейно-концептуальные основы и принципы проведения Сельскохозяйственным ученым (научным) комитетом Украины агропочвоведческих исследований в 1918–1927 гг. Раскрыто место этой научной институции в развитии отечественного агропочвоведения. Главное внимание акцентируется на весомых достижениях учреждения в этом направлении. Отмечен вклад ученых-почвоведов в развитие украинское почвоведение. Освещены вопросы репрезентации творческих разработок Сельскохозяйственного ученого (научного) комитета Украины для широкой общественности и участие в ведущих отечественных и зарубежных профессиональных собраниях.

Ключевые слова: агропочвоведение, Сельскохозяйственный ученый (научный) комитет Украины, Г. Махов, Бюро фабрикантов удобрений, Институт экспериментального почвоведения.

Tetyana Hryshchenko

**AGRO SOIL SCIENCE ACHIEVEMENTS OF THE AGRICULTURAL SCIENTIFIC
(RESEARCH) COMMITTEE OF UKRAINE (1918–1927)**

The ideological and conceptual basis and principles of the agro soil research that were done by the Agricultural Scientific (Research) Committee of Ukraine in 1918–1927 are summarized and analyzed in the article. The place of the scientific institution in the development of the domestic agro soil science is disclosed. The main attention is focused on the institutions' significant achievements in this field. The contribution of soil scientists in the development of the Ukrainian soil science is observed. The questions of representation of creative developments of the Agricultural Scientific (Research) Committee of Ukraine for the general public and participation in leading national and international professional meetings are outlined.

Key words: agro soil science, Agricultural Scientific (Research) Committee of Ukraine, Prof Gr. Makhov, the Bureau of the manufacturers of fertilizers, Institute of Experimental Soil Science.